

BOSHLANG‘ICH SINIF ONA TILI DARSLARIDA MATN USTIDA ISHLASHNING TA‘LIMiy-TARBIYAVIY AHAMIYATI

Safaraliyeva Mehrangis Shamil qizi

Toshkent davlat pedagogika universiteti 2-bosqich magistri,

Navoiy nomidagi davlat stipendiyasi sovrindori

Email: mehrangissafaraliyeva2507@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf ona tili darslarida matn ustida ishlashning ta‘limiy va tarbiyaviy ahamiyati keng tahlil qilingan. Ta‘limiy jihatdan matn bilan ishlash o‘quvchilarning savodxonligini oshirish, og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirish, grammatika va stilistik sezgirlikni shakllantirish, mantiqiy tafakkur hamda ijodiy fikrlash qobiliyatlarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Tarbiyaviy jihatdan esa, axloqiy fazilatlarni singdirish, vatanparvarlik hissini shakllantirish, ijtimoiy muloqot madaniyatini rivojlantirish hamda ekologik tarbiya berishda muhim omil hisoblanadi. Muallif matn ustida ishlash samaradorligini oshirish uchun interaktiv metodlarni qo‘llash, tanqidiy va ijodiy tafakkurni rivojlantiruvchi topshiriqlar berish zarurligini ta‘kidlaydi. Maqolada matn ustida ishlashning o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga ta‘siri ilmiy-nazariy jihatdan asoslangan.

ANNOTATION

This article extensively analyzes the educational and educational significance of working on the text in primary school native language classes. Educationally, working with the text serves to improve students' literacy, develop oral and written speech, form grammatical and stylistic sensitivity, strengthen logical thinking and creative thinking skills. Educationally, it is an important factor in instilling moral qualities, forming a sense of patriotism, developing a culture of social communication, and providing environmental education. The author emphasizes the need to use interactive methods to increase the effectiveness of working on the text, and to provide tasks that develop critical and creative thinking. The article scientifically and theoretically substantiates the impact of working on the text on the comprehensive development of students.

АННОТАЦИЯ

В данной статье подробно анализируется учебно-воспитательное значение работы над текстом на уроках родного языка в начальных классах. С образовательной точки зрения работа с текстом служит повышению грамотности учащихся, развитию устной и письменной речи, формированию грамматической и стилистической чуткости, укреплению навыков логического и творческого мышления. С образовательной точки зрения это важный фактор привития моральных качеств, формирования чувства патриотизма, развития культуры социального общения, экологического воспитания. Автор подчеркивает необходимость использования интерактивных методов и назначения заданий, развивающих критическое и творческое мышление, для повышения эффективности работы над текстом. В статье научно и теоретически обосновано влияние работы над текстом на всестороннее развитие учащихся.

TAYANCH SO‘ZLAR: Matn ustida ishlash, ta’limiy ahamiyat, tarbiyaviy ahamiyat, savodxonlik, nutqiy kompetensiya, grammatika, mantiqiy tafakkur, ijodiy tafakkur, axloqiy tarbiya, vatanparvarlik, ijtimoiy kompetensiya, ekologik tarbiya, interaktiv metodlar, tanqidiy fikrlash, innovatsion yondashuv.

KEYWORDS: Working on the text, educational value, educational value, literacy, speech competence, grammar, logical thinking, creative thinking, moral education, patriotism, social competence, ecological education, interactive methods, critical thinking, innovative approach.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Работа над текстом, образовательная ценность, воспитательная ценность, грамотность, речевая компетентность, грамматика, логическое мышление, творческое мышление, нравственное воспитание, патриотизм, социальная компетентность, экологическое образование, интерактивные методы, критическое мышление, инновационный подход

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ona tili darslarida matn ustida ishlash – nafaqat savodxonlikni shakllantirish, balki ularning mantiqiy tafakkuri, ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, ijtimoiy va axloqiy jihatdan tarbiyalash uchun ham kuchli vositadir. Matn bilan ishlash o‘quvchilarning nutqiy

kompetensiyasini oshirish, milliy qadriyatlarni singdirish va mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Matn ustida ishlash ta'limiy va tarbiyaviy jihatdan quyidagi ustuvor yo'nalishlarga ega:

I. TA'LIMIY AHAMIYATI.

1. O'quvchilarning savodxonligini shakllantirish — matnni izchil o'qish, mazmunini anglash va qayta hikoyalash orqali o'quvchilar fonetik, leksik va grammatik bilimlarini mustahkamlaydi. Kontekstual o'rganish orqali yangi so'zlarni eslab qolish va nutqda faol qo'llash ko'nikmasi rivojlanadi. O'quvchilar imlo va tinish belgilariga doir qoidalarga amal qilish, yozma nutq me'yorlariga rioya qilishni o'rganadi.

2. Og'zaki va yozma nutqni rivojlantirish — matn bilan ishlash jarayonida o'quvchilar nutqiy boyligini oshirib, fikrlarini aniq, izchil va mantiqiy ifodalashga o'rganadi. Matnni tahlil qilish, savollarga javob berish, xulosa chiqarish orqali o'quvchilar tanqidiy tafakkur qobiliyatini rivojlantiradi. Matn asosida og'zaki hikoya qilish va insho yozish orqali o'quvchilar mustaqil va ijodiy fikrlashga o'rganadi.

3. Grammatika va stilistik sezgirlikni shakllantirish — matnning tuzilishini tahlil qilish orqali o'quvchilar gap qurilishi, so'zlarning bog'lanish tamoyillari va til birliklarining ma'nodorligini anglaydi. Stilistik jihatdan turli xil matnlar bilan ishlash orqali o'quvchilar tilning funksional uslublarini o'zlashtiradi. O'quvchilar ifodali o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantiradi, bu esa ularning kommunikativ qobiliyatlarini oshiradi.

4. Mantiqiy tafakkur va tahliliy fikrlashni rivojlantirish — matnni strukturaviy tahlil qilish orqali o'quvchilar sabab-oqibat munosabatlarini anglash, asosiy va yordamchi fikrlarni ajratish ko'nikmasiga ega bo'ladi. Mavjud faktlarni tahlil qilish, umumlashtirish va ulardan xulosa chiqarish qobiliyatlari rivojlanadi. Berilgan matn asosida yangi g'oyalar ilgari surish va fikrlarni tizimli ifodalash malakasi shakllanadi.

5. Ijodiy tafakkurni shakllantirish — matn asosida yangi syujet yaratish, hikoyaning davomini yozish, ifodali so'zlash va poetik tafakkurni shakllantirish ijodiy ko'nikmalarni rivojlantiradi. O'quvchilarning o'z kuzatuvlari va hayotiy tajribalariga asoslangan holda matnga o'zgartirishlar kiritishi ularning mustaqil

tafakkurini mustahkamlaydi. Adabiy matnlar bilan ishlash orqali o‘quvchilar badiiy tafakkurni rivojlantirib, tilning estetik jihatlariga e‘tibor qaratadi.

II. TARBIYAVIY AHAMIYATI.

1. Axloqiy tarbiya — matnlar orqali o‘quvchilarga halollik, mehr-oqibat, rostgo‘ylik, insonparvarlik kabi fazilatlar singdiriladi. Qahramonlarning xulq-atvori tahlil qilinib, ularning to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ekanini tushunish ko‘nikmasi shakllanadi. Hayotiy voqealarni aks ettiruvchi matnlar asosida o‘quvchilar odo-axloq me‘yorlariga amal qilishni o‘rganadi.

2. Vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirish — ona tilidagi matnlar orqali milliy madaniyat, qadriyatlar va tarixiy qahramonlar haqida bilimlar beriladi. O‘zbek xalq og‘zaki ijodiga oid matnlar orqali o‘quvchilarda milliy o‘ziga xoslik va faxr hissi shakllanadi. Tarixiy matnlarni o‘qish orqali o‘quvchilar millatimizning buyuk ajdodlari merosini o‘rganib, ularga havas qilishga o‘rganadi.

3. Ijtimoiy kompetensiyani rivojlantirish — o‘quvchilar matn asosida fikr almashish, muloqot qilish va jamoaviy ishlash madaniyatini o‘rganadi. Matn orqali hayotiy muammolarni tushunish va ularni hal qilish bo‘yicha fikr yuritish ko‘nikmalari rivojlanadi. O‘quvchilar matn ustida ishlash davomida hurmat, hamkorlik, murosaga kelish kabi ijtimoiy fazilatlarni o‘zlashtiradi.

4. Ekologik tarbiya — tabiatni muhofaza qilishga oid matnlar orqali o‘quvchilar atrof-muhitni asrashning ahamiyatini tushunadi. Ekologik masalalarni yorituvchi matnlar yordamida tabiatga nisbatan hurmat va e‘tibor uyg‘otiladi. Hayvonot va o‘simlik dunyosini himoya qilishga oid matnlar orqali bolalar ekologik ong va madaniyatni shakllantiradi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, noshlang‘ich sinf ona tili darslarida matn ustida ishlash nafaqat o‘quvchilarning lingvistik va mantiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish, balki ularni har tomonlama yetuk shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Bu jarayon bolalarning savodxonligini oshirish, fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, ijodiy tafakkurlarini shakllantirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq bo‘lishlariga yordam beradi.

Matn bilan ishlash jarayoni quyidagilarga asoslangan bo‘lishi lozim:

- O‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos va qiziqarli matnlar tanlash;
- Matn ustida ishlash jarayonida interaktiv, innovatsion va kreativ metodlarni qo‘llash;
- Matn orqali tanqidiy va ijodiy tafakkurni rivojlantiruvchi topshiriqlar berish.

Shunday qilib, matn ustida ishlash faqatgina o‘qish va yozish ko‘nikmalarini shakllantirish bilan cheklanmay, balki o‘quvchilarning intellektual, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham kuchli ta’sir o‘tkazuvchi ta’limiy jarayon hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qosimov, O., & Jo‘raev, J. (2020). Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O‘qituvchi.
2. Jalolov, J. (2012). Til o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Hasanboyeva, U., & Yo‘ldosheva, N. (2018). Boshlang‘ich ta’lim metodikasi. – Toshkent: Ilm ziyo.
4. Vygotsky, L. S. (1986). Thought and Language. – MIT Press.
5. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. (2023). Boshlang‘ich sinflar uchun ona tili va o‘qish savodxonligi dasturi. – Toshkent.
6. Karimov, O., & Madrahimova, D. (2019). Boshlang‘ich sinflarda ona tilini o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Noshir.
7. Muminova, D. (2021). Matn asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilari nutqini rivojlantirish. – Toshkent: Fan.
8. Rahimova, G. (2020). Tilshunoslik va matn lingvistikasi. – Toshkent: Akademnashr.
9. Halliday, M. A. K., & Hasan, R. (1976). Cohesion in English. – London: Longman.
10. Bakhtin, M. (1981). The Dialogic Imagination: Four Essays. – University of Texas Press.
11. Solijonov, M. (2017). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining muloqot kompetensiyasini shakllantirishda matn tahlilining o‘rni. – Pedagogika ilmi jurnali, 3(12), 45–52.
12. Chomsky, N. (2002). Syntactic Structures. – The Hague: Mouton.

Research Science and Innovation House